

ЕКОНОМІКА

Сергій Шкарлет

●

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ ТА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Економічні, політичні та соціальні реформи, що впроваджує Україна на шляху до вступу у світову організацію торгівлі та європейське співтовариство, спрямовані на забезпечення умов динамічного зростання життєвого рівня населення і розвитку національної економіки на державному та галузевому рівнях. Але відповідно до складності питання, в контексті забезпечення європейських соціально-економічних життєвих стандартів ця проблема ще й досі потребує глибокого аналітичного опрацювання та наукового обґрунтування щодо забезпечення нормативно-правових засад підтримки розвитку інноваційних процесів у державі. Інновація - це винятково важлива для сьогодення економічна категорія. Починаючи з моменту переходу суспільно-економічних відносин від стадії натурального господарства до стадії розширеного відтворення і комерційної цільової спеціалізації господарської діяльності впровадження інновацій та забезпечення підтримки інноваційних процесів завжди були проблемою номер один у науковому пошуку вітчизняних і закордонних науковців, що й наразі не втратили актуальності.

Справедливо відзначають, що основоположником інноваційної теорії економічного розвитку був український вчений М. Туган-Барановський, що дослідив різні підходи до пояснення циклічного характеру економічного розвитку і дійшов висновку, що перешкодою для безперервного кумулятивного розвитку виробництва є не стільки зовнішні фактори, скільки внутрішні властивості економічної системи, які визначаються циклічною закономірністю відтворення основного капіталу. Ідеї М. Туган-Барановського набули продовження в працях Н. Кондратьєва. Розглянуті Н.Кондратьєвим великі цикли кон'юнктури (довгі хвилі) ініціювали подальше вивчення причин цих хвиль та їх тривалість. Найважливішою причиною були визнані інновації. Основні положення наукових засад М. Туган-Барановського підтримували такі відомі економісти, як Дж. М. Кейнс та У. Ростоу. Теорію М. Туган-Барановського про вплив внутрішніх чинників, що визначені технічними змінами в основному капіталі на економічний розвиток, завершив Й. Шумпетер, котрий увів у науковий обіг категорію інновація і створив цілісну інноваційну теорію, в основу якої поклав ідею про «нові комбінації». Серед комбінацій, які в цілому формують структуру інноваційного процесу, він називав такі: випуск нового продукту або відомого продукту нової якості; впровадження нового, досі не відомого в конкретній галузі методу виробництва; проникнення на новий ринок збуту - відомий чи невідомий; отримання нових джерел сировини чи напівфабрикатів; організаційна перебудова, зокрема, створення монополії чи її ліквідація. У подальших працях цього вченого термін «нова комбінація» замінено терміном інновація, який наразі став науковою категорією. Американський економіст І. Фішер трактував інновації як могутній чинник інвестицій. Переважна більшість дослідників сучасної економіки однастайні в тому, що інновація - це якісні зміни. В залежності від об'єкта і предмета дослідження інновації можна розглядати: як результат (П. Друкер, А. Левінсон, С.Д. Бешелев, Ф.Г. Гурвіч); як систему (Й. Шумпетер, Н.І. Лапін,); як процес (Б. Твісс, А. Койре, І.П. Пінінгс, В. Раппопорт, Б. Сайта, В.Л. Макаров та ін.); як зміну (Ф. Валента, Ю.В. Яковец, Л. Волдачек та ін.).

Незважаючи на пильну увагу до категорії інновацій та інноваційного розвитку з боку науковців, поза увагою залишається ще багато невирішених наукових проблем і, зокрема,

опанування досвідом нормативно-правової підтримки розвитку інноваційних процесів, що створює підґрунтя економічного зростання макро- та мікроекономічних агентів держави, у державотворенні всесвітньовизнаних лідерів інноваційного руху.

Метою цієї статті є аналіз світової практики розробки та впровадження заходів, процедур, механізмів та інструментів державного стимулювання створення сприятливого внутрішнього і зовнішнього середовища для передумов економічного зростання підприємств, а також дослідження проблеми зацікавленості держави щодо її впливу на: фінансування інноваційної діяльності приватного бізнесу; співпрацю академічних інституцій та приватного бізнесу; створення належних умов проведення інноваційної діяльності. Загально актуальною у цьому цільовому контексті проблемою сьогодення є необхідність вибору напрямків інноваційного розвитку та підтримки з боку держави усіх видів інновацій; створення нових організаційних структур і нових економічних механізмів; реалізації програм розвитку окремих територій на основі інноваційних моделей.

Економіка країн, які стали світовими лідерами, ґрунтується на реалізації наукових досягнень. Згідно з даними аналітичних обстежень інноваційно-активними у Франції, Великобританії та Німеччині стали 70-82% підприємств. У 2000 р. Франція посіла четверте місце серед промислово розвинених країн (після США, Японії та Німеччини) за загальною сумою витрат на НДДКР. Експертні оцінки свідчать, що у подальшому відбуватиметься поступове, але незначне підвищення показників наукомісткості. Зокрема, у 2015 р. частка витрат на НДДКР у ВВП Франції становитиме 2,6%, США та Японії - 3%, Німеччини - 2,9%, Великобританії - 2,5%, Італії - 2,3%. [9]

У Франції підтримкою інноваційної діяльності займаються такі державні установи, як: спеціальна урядова організація (ІНОДЕВ), державно-приватний банк для фінансування малого інноваційного бізнесу, Французьке товариство сприяння венчурному капіталу, Національний центр наукових досліджень, Національне агентство з впровадження результатів досліджень (ANVAR), Національне агентство перспективних досліджень, науково-технічний фонд та інші. Формами стимулювання інноваційної діяльності підприємств державними установами є довгострокові позики, дотації, субсидії, пільгове оподаткування, податкові кредити та кредитні гарантії. Понад 60% всіх інноваційних підприємств обслуговують 25 регіональних філій Національного агентства із впровадження результатів досліджень. Діяльність цієї організації різнопланова, але її стрижнем є підтримка інноваційних проектів і вкладання коштів, акумульованих на міжнародному і національному рівнях, у розвиток малих і середніх підприємств у Франції. Її фінансовий оборот у 2001 році становив майже 300 млн. євро, які було вкладено в більш ніж 4000 інноваційних проектів. За 2000-2003 рр. загальна сума прибутку малих і середніх підприємств, профінансованих організацією, склала більше 50 млн. євро.

Виділяючи кошти на інноваційні проекти, ANVAR використовує різні джерела фінансування. Так, наприклад, через міністерство дослідження промисловості Франції, де існує окремий бюджет, фінансується організація конкурсів інноваційних проектів. Ці кошти використовуються також при доборі фахівців для інноваційних підприємств. При наданні інжинірингових послуг ANVAR створює механізми для фінансування консультативної підтримки різноманітних типів інноваційних проектів малих і середніх підприємств. Головний фінансовий інструмент підтримки інноваційної діяльності - це безвідсоткові кредити, які до ANVAR повертаються лише в тому випадку, якщо профінансовані інноваційні проекти виявляться успішними. Таким підходом Національне агентство з впровадження результатів досліджень відрізняється від банків, які свою діяльність також спрямовують на фінансування інноваційних проектів. Однак ці банки не дають безвідсоткових кредитів без твердих гарантій їхнього повернення.

Розвиток інноваційної інфраструктури України неможливий без визначення на законодавчому рівні організаційно-правових основ діяльності бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів, форм державної підтримки їх розвитку, а також нормативного порядку надання такої підтримки. Водночас застосування зазначеної підтримки має ґрунтуватися на принципах адресності, контрольованості, конструктивності, вимірюваності ефективності від впроваджених інноваційних заходів.

Заохочуючи розвиток науки, ANVAR здійснює стратегічне завдання держави. У Франції усвідомили необхідність підтримки інноваційної діяльності національних підприємств, вбачаючи у ній запоруку підвищення їх конкурентоспроможності. Тож доцільно скористатися закордонним досвідом при вирішенні проблем, що виникають за становлення системи інноваційно-орієнтованих підприємств України.

Порівняльний аналіз зарубіжного і національного законодавства з питань інноваційної діяльності, а також цілого ряду літературних джерел свідчить, що в сучасному світі наука перетворилася на один із найважливіших факторів забезпечення ефективного економічного розвитку. Здатність генерувати і впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу стає

однією з найголовніших умов забезпечення конкурентоспроможності як національної економіки в глобальному конкурентному середовищі, так і окремих товаровиробників на конкретних ринках. Наука перетворилась на специфічну сферу товарного виробництва, що виробляє об'єкти інтелектуальної власності - специфічний і дуже дорогий товар. У другій половині 80-х років експорт із США інтелектуальної власності перевищив 25% усього обсягу американського експорту. Сьогодні в країнах із ринковою економікою комерціалізація стає одним із найважливіших чинників розвитку самої науки.

Особливість інноваційної діяльності як одного з різновидів підприємницької діяльності полягає в тому, що вона є діяльністю підвищеного ризику порівняно зі звичайним підприємництвом. Такий ризик зумовлений новизною, творчим характером науково-технічної роботи, можливістю отримання як позитивного, так і негативного результату. Саме завдяки цьому інноваційна діяльність у розвинутих країнах має точнішу назву - венчурний (ризиковий) бізнес.

Починаючи ще з 70-80 років у розвинутих країнах виникли нові тенденції розвитку інноваційної діяльності. Насамперед, основним творцем промислової власності, розробником науково-технічної продукції були малі науково-технічні венчурні фірми (в Україні малий бізнес в цілому став венчурним). Потім з'явився новий різновид фінансового капіталу - капітал, який почав працювати у сфері венчурного бізнесу. Згодом виникла широка мережа технопаркових структур, які стали організаційною формою інноваційної діяльності. І, насамкінець, у всіх розвинутих країнах, поряд зі здійсненням державної науково-технічної політики, була законодавчо створена державна система економічного стимулювання та підтримки венчурного бізнесу [2, с. 7-9.]. Вихід на перший план венчурних фірм, порівняно з науковими центрами великих підприємств, був зумовлений їх більшою гнучкістю, меншими витратами, меншим фінансовим ризиком при отриманні негативного результату, а також можливістю підключення великих фірм до інноваційної діяльності при успішному завершенні наукових досліджень і впровадженні стадії промислового освоєння нових розробок. У сучасних умовах венчурний бізнес становить 4/5 усіх винаходів і нововведень [3, 4, 5, 6, 7].

Основним джерелом інвестицій для інноваційної діяльності став венчурний капітал. Головними його складовими є не державні, а вільні фінансові кошти великих компаній, пенсійних фондів, страхових компаній та інших комерційних структур, для яких держава законодавчо встановила податкові, фінансові та економічні пільги, що стимулюють виділення коштів венчурним фірмам. Обсяг венчурного капіталу в США на початок 90-х років перевищив 30 млрд. дол., у країні функціонувало близько 200 компаній венчурного капіталу. Для сприяння їх діяльності було створено Національну асоціацію венчурного капіталу США [12].

Міжнародне бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) провело ряд досліджень, предметом яких стало узагальнення прогресивних форм і методів державного стимулювання винахідницької діяльності в промислово розвинутих капіталістичних країнах. Патентні відомства Австрії, Великобританії, Нідерландів, Франції, Німеччини, Швеції, Швейцарії, США та Японії надали матеріали, за якими було підготовлено доповідь «Урядова допомога і стимулювання винахідницької та інноваційної діяльності». В ній викладено основні форми фінансової допомоги й стимулювання урядами цих країн малих і середніх підприємств, а також окремих винахідників.

Перш за все, це пряме фінансування, яке досягає у Франції, США та інших країнах 50% від витрат на створення нової продукції і технологій.

Іншими формами є надання позичок, у тому числі без виплати відсотків (Швеція); дотації (практично в усіх перелічених країнах); створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого ризику (Німеччина, Франція, Швейцарія, Нідерланди); безоплатні позички, що досягають 50% коштів на впровадження інновацій (Німеччина); зниження державного мита для індивідуальних винахідників (Австрія, Німеччина, США та ін.); відстрочення виплати мита або звільнення від нього, якщо винахід стосується економії енергії (Австрія) тощо.

В останні роки більшість розвинутих країн світу значну увагу приділяють питанням державного стимулювання науково-дослідних робіт, в якому можна виділити пряме й непряме заохочення. Пряме заохочення спрямоване на активізацію довгострокових (ризикових) досліджень у провідних галузях господарства і здійснюється у формі надання контрактів на виконання окремих науково-дослідних робіт, дотацій, кредитних пільг, різноманітних гарантій виконавцям. Найважливіша роль належить стимулюванню державних цільових програм. Непряме стимулювання спрямоване на прискорення процесу широкого освоєння інновацій і, як правило, не пов'язане з державними цільовими програмами. Це - надання різних пільг, що покривають у середньому від 10% до 20% загальної суми витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у бюджеті їх безпосередніх виконавців. Це, насамперед, амортизаційні пільги і податкові знижки на капіталовкладення в сферу НДДКР, а також організаційні заходи

з координації наукових досліджень. Крім того, ця форма стимулювання передбачає концентрацію кадрів і матеріального забезпечення для експериментальних і дослідних цілей, створення служб збору та обробки інформації тощо [1, с.19]. До непрямих форм матеріального стимулювання інноваційної діяльності також належать: пенсійні і страхові пільги; надання можливості придбати акції компанії; відстрочені премії, що виплачуються після того, як співробітник вийшов на пенсію; оплата членства в наукових товариствах; оплата проїзду на наукові конференції та інші.

Останнім часом у США посилюється державне втручання в систему матеріального стимулювання. У зв'язку зі зменшенням кількості зареєстрованих патентів деякі комісії Конгресу внесли пропозиції про встановлення мінімального рівня премій за винаходи (до 200 дол. США, якщо винахід дає фірмі економічний ефект до 20 тис. дол. США). Якщо цей рівень перевищено, то спірні питання має вирішувати суд.

При стимулюванні винахідницької діяльності в Німеччині керуються державними приблизними вказівками про винагороди за винаходи осіб, які працюють за наймом і перебувають на приватній службі.

У Великобританії діє найбільша в Європі галузь із фінансування інновацій. Капіталовкладення з цією метою надають спеціалізовані комерційні компанії. Міністерство торгівлі і промисловості проводить конкурс, метою якого є допомога малим фірмам у розробці новаторських ідей, що сприяють випуску нових товарів чи розробці прогресивних технологій. Крім того, в цій країні існують ще дві великі організації, які підтримують чи фінансують нові ідеї для того, щоб їх можна було використати в комерційному виробництві в найкоротші строки. Перша з них філіал Промислової і торгової фінансової корпорації «Technical development capital. Ltd», завдяки якій останніми роками впроваджено багато значних винаходів. Іншою не менш важливою організацією, що надає підтримку винахідникам, є Національна науково-дослідна корпорація розвитку, яка отримує кошти від держави для прискорення процесу проходження винаходів від початку розробки до впровадження їх у виробництво. Крім того, сприяння винахідникам надає Інститут патентів і винаходів, до складу адміністративної ради якого входять представники Конфедерації британських промисловців, Національної науково-дослідної корпорації розвитку, Федерації торговельних знаків, патентів і конструкцій та інших організацій [1, с. 20-21].

У Франції діє широка мережа спеціалізованих державних служб із стимулювання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у приватному секторі. Одні з них є самостійними організаціями (як, наприклад, Національне агентство сприяння впровадженню результатів наукових досліджень), інші входять до складу центральних органів управління наукою і великих науково-дослідних центрів. Держава через агентство здійснює основні види фінансової допомоги зі стимулювання нововведень.

Уряд США підрахував, що незаконне використання запатентованих відкриттів і винаходів, яке порушує авторські права, а також нелегальне копіювання товарних знаків щорічно завдає промисловості держави збитку у сумі 60 млрд. дол. США. У зв'язку з цим з 1983 р. американський Конгрес прийняв п'ятнадцять законопроектів, які роблять більш жорсткими правила охорони інтелектуальної власності.

На сьогодні більшість держав визнають три основні форми захисту інтелектуальної власності:

- * патенти, що закріплюють за автором право на винахід;
- * авторське право, що поширюється на витвори в галузі науки, літератури та мистецтва;
- * товарний знак на виробках компаній.

Заходи щодо захисту авторського права приймаються також на рівні міжнародних організацій. США виступають ініціатором розробки в рамках Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) ряду жорстких економічних заходів з охорони інтелектуальної власності [1].

Щодо пострадянських країн, то в Росії, наприклад, інноваційна діяльність, на відміну від розвинутих країн, традиційно розвивалась у великих науково-дослідних інститутах та НВО [10]. Достатньо відзначити, що у структурі видатків на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи частка підприємницького сектора як джерела фінансування в 1994-1997 роках зменшилася з 19,9% до 15,3%. Роль приватного бізнесу у фінансовому забезпеченні інноваційної сфери в державах із розвинутою економікою значно більша - частка бюджетних асигнувань тут становить менше 40% проти 2/3 у Росії [8, с. 87-94].

Державна підтримка цієї діяльності вимагає значного поліпшення, і намагання України зрушити, а може, і прискорити швидкість цього «потяга», видно хоча б із прийняття останніми роками цілого ряду законів, указів, постанов із цього питання. Це, перш за все, Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 р. № 1977-ХІІ, «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-ІV, Постанова Кабінету Міністрів України «Про

затвердження Положення про порядок створення та функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів» від 22 травня 1996 р. № 549 тощо. Свого часу навіть було створено Державний інноваційний фонд і його регіональні відділення.

Проте, як свідчить практика та реальний стан справ, усі ці намагання, як правило, залишаються лише побажаннями на папері. Створений відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» Державний інноваційний фонд не зміг забезпечити проведення державної політики і заходів, спрямованих на розвиток і використання досягнень науки в нашій країні та з часом був ліквідований. Створена відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України Українська державна інноваційна компанія (на базі ліквідованого Державного інноваційного фонду та його регіональних відділень) здійснює таку, м'яко кажучи, «активну діяльність», що складається враження, ніби вона теж чекає своєї ліквідації.

Звичайно, не можна звинувачувати лише Державний інноваційний фонд і компанію в тому, що вони не повною мірою забезпечували й забезпечують здійснення інноваційної діяльності в Україні. Часто це залежить і від того, як приймаються ті чи інші нормативно-правові акти, що стосуються інноваційної сфери. Наприклад, 21 грудня 2000 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону «Порт Крим» в Автономній Республіці Крим» № 2189-III. Стаття 15 цього Закону передбачає, що суб'єкти, які реалізують інвестиційні проекти, збір до Державного інноваційного фонду сплачують у розмірі 50% від встановленої ставки збору. Ситуація, коли передбачаються пільги щодо сплати ввізного мита, податку на додану вартість, податку на прибуток, є зрозумілою. Але коли зменшуються збори, передбачені на фінансування науки, то гальмується розвиток економіки в цілому. Крім того, як зазначається в п. 1.3 інформаційного листа Вишого господарського суду України № 01-8/935 від 29 серпня 2001 р., законодавство не визначає періоди і строки сплати збору до інноваційного фонду. З цієї причини деякі підприємці вносять збір тоді, коли хочуть і як хочуть, і примусити їх не в змозі навіть суди. Так, Колегія суддів Вишого господарського суду України відмовила в задоволенні касаційної скарги Державної податкової інспекції в Орджонікідзевському районі м. Запоріжжя щодо стягнення фінансових санкцій за порушення законодавства про оподаткування з товариства з обмеженою відповідальністю «XXX» (Постанова № 1/4/1014 від 28 серпня 2001 р.). Тобто, якщо не будуть внесені відповідні зміни і доповнення до податкового законодавства щодо конкретних строків сплати збору до інноваційного фонду, то наповнення цього фонду можна поставити під сумнів.

Однією з найважливіших передумов ефективного розвитку інноваційної діяльності є її достатнє і своєчасне фінансово-кредитне забезпечення, починаючи від фундаментальних досліджень і закінчуючи комерціалізацією конкретних інновацій. На сучасному етапі, в період ринкових перетворень, ми бачимо, що через відсутність достатніх коштів у бюджеті та інших джерел фінансування інноваційної та науково-технічної діяльності держава надає перевагу макроекономічним факторам, зокрема створенню технопарків. Про це свідчать відповідні розпорядження Президента України, Закон «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 р. № 991-XIV, який визначає, що технологічні парки, їх учасники, дочірні і спільні підприємства при виконанні інвестиційних та інноваційних проектів не відраховують до бюджету суми податку на додану вартість та на прибуток підприємств, нараховані відповідно до Законів України «Про податок на додану вартість» від 3 квітня 1997 р. № 168/97 та «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР. Натомість вони зараховують їх на спеціальні рахунки і використовують виключно на наукову й науково-технічну діяльність, розвиток власних науково-технологічних та дослідно-експериментальних баз. Тобто тут уже розроблено певну нормативно-правову основу для створення, розвитку і стабільного функціонування створених технопарків. Не маючи фінансових резервів для прямого фінансування створення і функціонування технологічних парків хоча б на першому етапі, держава шляхом різних податкових, кредитних та інших пільг дає можливість сформувати початковий капітал і розвиватись, використовуючи власний інноваційний та інвестиційний потенціал. Зі зростанням конкурентної боротьби доцільним стає взаємоузгоджений розвиток державних наукових програм з інноваційним підприємництвом, вкладання коштів у менш наукоємні проекти, які швидше впроваджуються у виробництво. І тут, звичайно, першочерговим завданням є заохочення інноваційних проектів приватних і державних підприємств та організацій. В першу чергу - це створення пільгових умов для фірм та установ, що розробляють і впроваджують прогресивну техніку та технології і здійснюють науково-дослідну діяльність. Нові знання мають стати товарами і послугами в сфері виробництва. А для цього необхідне пільгове оподаткування, пільгове кредитування, пільгове інвестування, пільгове страхування тощо.

У січні 2001 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про стимулювання розвитку

сільського господарства на період 2001-2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238-III, який передбачає стимулювання розвитку приватного підприємництва, державну підтримку наукових досліджень зі створення і впровадження нових екологічно чистих ресурсозберігаючих технологій, дотування виробництва, певну цінову, податкову, бюджетну та кредитну політику тощо.

Слід передбачити активізацію інноваційної діяльності шляхом встановлення пільг у Законах України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. № 887-XII, «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р. № 698-XII, «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991 р. № 1251-XII. Разом з тим доцільно було б також законодавчо встановити можливість створення інноваційних фондів при академіях наук, науково-дослідних установах, підприємствах за рахунок державного бюджету, відрахувань від власного прибутку (зменшення відсотка податку на прибуток і на додану вартість), пільгового кредитування, дотування інноваційної діяльності, спонсорських надходжень від юридичних та фізичних осіб, у тому числі й іноземних тощо.

Відзначимо, що в січні 2003 р. Верховна Рада України визначила пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Крім того, Президент України своїм указом від 12 лютого 2003 р. № 102/2003 затвердив концепцію державної промислової політики. В цій концепції в окремий розділ виділено науково-технічну та інноваційну політику, де, зокрема, передбачається:

- * всебічна підтримка науково-дослідних, дослідно-технологічних і дослідно-конструкторських, венчурних, впроваджувальних та інших інноваційних організацій;

- * вдосконалення правової бази й посилення стимулів розвитку технологічних інкубаторів, технопарків, технополісів та інших ефективних форм поєднання наукової діяльності з промисловим виробництвом і капіталом, а також застосування системи стимулювання, зокрема через податкові знижки, кооперації науки та виробництва, інноваційно-орієнтованого перерозподілу робочої сили;

- * створення умов для функціонування позабюджетних джерел фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, а також освоєння серійного виробництва нової техніки;

- * підвищення рівня комерціалізації результатів наукових досліджень, зменшення інноваційних ризиків високотехнологічних підприємств шляхом утворення спеціальних фондів венчурного капіталу, запровадження державного замовлення на впровадження у виробництво пріоритетних інновацій.

Викладене потребує здійснення в Україні правового регулювання інновацій на всіх етапах інноваційного циклу - від фундаментальних розробок (в тому числі появи нової наукової ідеї) до їх впровадження, створення дієвої системи стимулювання інноваційної діяльності. Насамперед необхідно розробити правові норми для визначення інноваційної діяльності як важливої ланки національної політики.

Зараз уже формуються необхідні передумови для створення в Україні системи ефективного регулювання інноваційних процесів. Але говорити про створення її в недалекому майбутньому ще рано. На підставі концепції інноваційної діяльності необхідно розробити державну інноваційну політику. При цьому слід передбачити створення відповідного правового поля для її здійснення, розробити методи стимулювання інноваційної активності підприємств. На наш погляд, необхідно розробити систему нормативних актів щодо інноваційної діяльності на основі необхідних класифікацій, термінів і понять. Правові питання мають бути пов'язаними з економічними, управлінськими, технічними та іншими питаннями. На нашу думку, необхідно зосередити увагу на принципових змінах, які відбуваються в економіці України.

За переходу економіки України на інноваційну модель розвитку вже недостатньо того розуміння, що рушійною силою розвитку виробництва є інноваційний характер капіталу та підприємництва. На перший план виходять товарні відносини з приводу використання продукту інтелектуальної діяльності - нововведень у бізнесі. У правовому полі тут ще безліч білих плям. Дотепер з поля зору випала сама суть залучення продукту інтелектуальної праці до економічного обігу і та обставина, що інновації та ефективне використання капіталу тісно пов'язані між собою.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» розглядаються питання щодо стимулювання інноваційної діяльності, пільгового кредитування з бюджету пріоритетних інноваційних проєктів, кредитування комерційними банками та іншими фінансово-кредитними установами інноваційних проєктів. Але ці положення повинні діяти в комплексі з Податковим кодексом України, основні положення якого мають спрямовуватися на зниження податкового тиску на підприємств, котрі займаються інноваційною діяльністю. Особливу увагу необхідно приділяти ролі інвестицій в інноваційному процесі. У 1992 р. в Україні для фінансування інноваційної діяльності було

створено на бюджетній основі Державний інноваційний фонд. З метою активізації інноваційної діяльності постановою Кабінету Міністрів України цю організацію 2000 року було реорганізовано в Українську державну інноваційну компанію [11]. Головною метою цієї реорганізації є активізація інноваційної діяльності в Україні. При цьому кошти компанії складаються як з бюджетних асигнувань, так і з коштів, що надходять за рахунок господарської діяльності. За рахунок бюджетних коштів фінансуються ті напрямки інноваційної діяльності, які для приватного капіталу непривабливі через різноманітні фактори. До таких факторів можна віднести неприбутковість, значний термін окупності інвестицій, велике соціальне значення забезпечення зайнятості населення і створення нових робочих місць тощо. Інші напрямки інноваційної діяльності можуть фінансуватися за рахунок господарської діяльності.

В умовах реформування економіки України перехід на інноваційну модель розвитку означає передовсім пошук нових фінансових джерел для активізації інноваційної діяльності. Для цього необхідно прийняти відповідні правові та економічні закони, встановити пільги, створити умови для залучення приватного капіталу, розвитку венчурного підприємництва. Виникає чимало важливих проблем, пов'язаних з визначенням суб'єктів пільгового оподаткування та кредитування, з критеріями інноваційної діяльності. Для активізації інноваційної діяльності в Україні необхідно розробити та запровадити механізм посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягу інвестицій, передусім шляхом довготривалого кредитування. В останні роки основним джерелом фінансування технологічних інновацій залишаються власні кошти підприємств. Так, за даними Держкомстату України, 2000 р. за їхні рахунок виконано майже 80 % загального обсягу інноваційних робіт, 1999 р. - 69,3 %. Частка коштів Держбюджету у загальному обсязі інноваційних видатків не досягла і 1 % проти 10 % 1999 р. Українська інноваційна сфера ще не стала привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів. Слід також зазначити, що 2001 р. інноваційні роботи у промисловості виконувало 1,7 тисячі підприємств, або лише 18 % від загальної кількості обстежених, що практично відповідає рівню 1999 року.

У зв'язку з тим, що обсяг інвестицій з Державного бюджету на інноваційні цілі становить незначні суми від його загального обсягу, важливе значення має проблема пошуку нових, нетрадиційних джерел фінансування інновацій. Зокрема, для України важливими питаннями є пошук і розробка схем залучення коштів населення для фінансування пріоритетних інноваційних проєктів та програм.

Для застосування податкових пільг необхідно удосконалити методику оцінки об'єктів інтелектуальної власності. При цьому слід мати на увазі, що стимулювання щодо переоснащення та реконструкції підприємств має стосуватися галузей, які стали б основою для виходу економіки на новий щабель розвитку. В умовах нерозвиненого ринку в Україні згортання економічних стимулів, спрямованих на активізацію інноваційної діяльності, за незначного збільшення поточних надходжень до Держбюджету призводить до значних збитків, тому необхідно розширити та оновити податкові стимули для активізації інноваційної діяльності. В Україні необхідно прийняти програму інноваційної діяльності на перспективний період. Згідно з цією програмою необхідно розробити нормативно-правові документи, які б регламентували:

- стосунки замовника та виконавця при фінансуванні інноваційних проєктів;
- правила та порядок введення до господарського обігу об'єктів інтелектуальної власності, створених на основі (чи за участі) бюджетного фінансування;
- часткову участь державних установ у фінансуванні комерціалізованих науково-технічних розробок;
- заходи щодо зниження чи страхування ризиків недержавних інвесторів, які вкладають кошти в наукомісткі проєкти;
- форми за формування системи високоризикового (венчурного) фінансування наукомістких проєктів;
- для створення правових засад, що сприяли б активізації інноваційної діяльності, необхідно:

розробити і прийняти закон України про державну підтримку високих технологій;
створити систему економічних стимулів, які забезпечують зацікавленість усіх суб'єктів правовідносин, насамперед інвесторів, творчих колективів та організацій у створенні та залученні до господарського обігу результатів науково-технічної діяльності.

Розробка цієї нормативно-правової бази дасть можливість збалансувати інтереси інвесторів (в тому числі і держави), творчих колективів та організацій.

Таким чином, слід зазначити, що економіка високорозвинених країн світу вже понад півстоліття розвивається в умовах цілковитої підтримки інноваційних ініціатив. Україна в цьому напрямку робить лише перші кроки, і від того, наскільки вдало ми стартуватимемо у контексті переходу економіки України на інноваційну модель розвитку, настільки успішні будуть

загальнодержавні та підприємницькі результати. Від якості засад інноваційної політики як держави в цілому, так і кожного з її економічних агентів (підприємств, установ, організацій) будь-якої форми власності та сфери діяльності залежать результати майбутнього економічного розвитку усіх суб'єктів господарювання.

Джерела та література:

1. Андрощук Г. Зарубежный опыт стимулирования инновационной деятельности // Бизнес-информ. - 1996. - № 1. - С. 19-21.
2. Будянский В. Инновационная деятельность и проблемы совершенствования ее правового регулирования // Предпринимательство, хозяй-ство и право. - 2000. - № 2. - С. 7-9.
3. Инновационный менеджмент: Справочное пособие /Под ред. П.Н.Завлина, А.К.Казанцева, Л.Э.Миндели. СПб.: Наука, 1997. - 560 с.
4. Инновационный менеджмент/С.Д.Ильenkova, Л.М.Гохберг, С.Ю.Ягудин и др. -М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. -327 с.
5. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: Навчальний посібник. - 2-ге вид., перероб. і доп. - Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. - 324 с.
6. Інноваційний менеджмент: навчальний посібник. Краснокутська Н.В. - К.: КНЕУ, 2003. - 504 с.
7. Інноваційний розвиток промисловості України / О.І.Волков, М.П.Денисенко, А.П. Гречан та ін.; Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. - К.: КНТ, 2006. - 648 с.
8. Кожевников Р., Дедова И. Государственная инновационная политика и её финансовое обеспечение // Вопросы экономики. - 1998. - № 12. - С.87-94.
9. Литвин А. С. Управління інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання // http://manag.kneu.kiev.ua/ukr/articles/3_1.html
10. Первалов Ю.В. Инновационное предпринимательство и проблемы технологического развития // Общество и экономика. - 1997. - № 5. - С.16-32.
11. Постанова КМУ «Питання Української державної інноваційної компанії» від 15.06.2000 р. № 979. // Питання Української державної інноваційної компанії. Офіційний вісник України. - 2000. - № 25. ст. 1048.
12. Фирсов В.А. Американская модель инновационной деятельности в малом бизнесе // Экономика Украины. - 1995. - № 2.

Наталья Пархоменко

РЕФОРМУВАННЯ ЗБИТКОВИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ: ПЕРШІ ПІДСУМКИ Й ПРОБЛЕМИ

Процес реформування збиткових сільськогосподарських організацій у Білорусі здійснюється відповідно до основних положень Закону Республіки Білорусь від 9 червня 2003 року «Про реорганізацію збиткових сільськогосподарських організацій» [1].

Основною метою проведеної роботи з реформування сільськогосподарських організацій є їхнє фінансове оздоровлення, підвищення ефективності роботи, вихід на беззбиткове виробництво, створення інтеграційних структур, акціонування підприємств.

До законодавчого введення категорії «збиткова організація» використовувалося поняття «організація із критичним рівнем господарювання», хоча, по суті, ці категорії тотожні, оскільки під це визначення підпадають сільськогосподарські організації, що працюють останні три роки зі збитками. На початок 2004 року в республіці було реорганізовано 1759 господарств, у тому числі 750 - із критичним рівнем господарювання. Серед всієї сукупності реформованих господарств найбільшу питому вагу становили знову створювані СПК (сільськогосподарські виробничі кооперативи) - 78%, друге місце займали приєднані до інших організації - 11% [2].

У цей час основними формами реформування є приєднання збиткових сільськогосподарських організацій до економічно сильних підприємств і продаж їх як майнових комплексів. Мають місце також випадки трансформації ресурсів збиткових підприємств у власність фермерських господарств [3].

За станом на 1 червня 2006 року в Білорусі реформовано шляхом продажу й